

Bartmiński, Jerzy

Profesor Jadwiga Puzynina i program lingwistyki aksjologicznej

Etnolingwistyka 22, 9-11

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

PROFESOR JADWIGA PUZYNINA I PROGRAM LINGWISTYKI AKSJOLOGICZNEJ

Profesor Jadwiga Puzynina – która niedawno obchodziła 80. urodziny – jest inicjatorką i główną reprezentantką nowego nurtu w lingwistyce polskiej, lingwistyki aksjologicznej, bliskiej lingwistyce kulturowej i etnolingwistyce. Jej liczne artykuły i zwłaszcza dwie książki: *Język wartości* z roku 1992 oraz wydana pięć lat później książka *Słowo, wartość, kultura* – nadały badaniom nad językiem wartości wysoką rangę, określiły ich program i wytyczyły kierunek. Z Jej dorobku i płynących z niego inspiracji korzysta coraz szerzej krąg autorów skupionych wokół „Etnolingwistyki” i konwersatorium EUROJOS, podejmującego program językowego obrazu świata w skali porównawczej, międzyjęzykowej i międzykulturowej.

Droga naukowa Profesor Puzyniny poniekąd symbolizuje szersze przemiany zachodzące w całym polskim językoznawstwie, prowadzące od zainteresowania formą i strukturami gramatycznymi, do społecznych, kulturowych i poznawczych funkcji języka, a więc do antropologii, do człowieka i jego kultury.

Profesor Jadwiga Puzynina należy do pokolenia, które formowało się jeszcze w sytuacji wojny, a Jej naukowe życie zaczęło się w Uniwersytecie Warszawskim w roku 1947. W czasie studiów polonistycznych ukończonych w roku 1951 magisterium u prof. Witolda Doroszewskiego zafascynowały Ją teorie słowotwórcze tego uczonego, a kolejnym ważnym etapem w Jej życiu naukowym była praca nad słownictwem staropolskim w kręgu skupionym wokół prof. Marii Renaty Mayenowej. Opisując słowotwórstwo języka polskiego, sięgnęła do metod strukturalnych, a pisząc rozprawę habilitacyjną o semantyce i składni nazw czynności we współczesnej polszczyźnie (1969) – także do metod transformacyjno-generatywnych. Na kolejnym etapie swojej drogi naukowej, zachowując precyzję metodologii strukturalnej, rozszerzyła pole badań nad językiem na konotacje i implikatury, na językowy obraz świata, stanowiący istotny składnik programu nowych badań kognitywnych. Jednak centralną domeną naukowych zaintereso-

wań Puzyniny i polem jej największych osiągnięć, znaczących dla całego nurtu antropologiczno-kulturowego, stały się w ostatnim, najbardziej dojrzałym okresie Jej działalności naukowej – badania nad językiem wartości.

Pierwsze aksjologiczne prace Puzyniny zaczęły ukazywać się nieprzypadkowo w przełomowym dla Polski roku 1981, a dotyczyły w kolejności: znaczenia przymiotników *solidarny* i *odważny*, czasowników *kłamać*, *oceniać*, *zmuszać*, problemu manipulacji językowej i pojęć takich, jak *tolerancja*, *prawda* i *wartość*. Zwrot aksjologiczny w pracy naukowej Profesor Puzyniny zaczął się jednak nieco wcześniej, bo już pod koniec lat 70., kiedy to w poczuciu odpowiedzialności za stan kultury duchowej społeczeństwa, głosiła potrzebę obrony czystości języka przed „szlamem nowomowy” oblewającym polską rzeczywistość.¹ To niezwykle zespolenie filologicznej kompetencji zawodowej, obywatelskiego poczucia odpowiedzialności i intuicji moralnej nadało twórczości naukowej Profesor Puzyniny jedyny w swoim rodzaju kształt wielowymiarowego świadectwa. Znalazło ono w kolejności wyraz w zainteresowaniu twórczością poetów o wyostrejzonej wrażliwości etycznej – Norwida, Twardowskiego, Szymborskiej, Pasierba.

Norwidowski imperatyw, by „odpowiednie dać rzeczy słowo”, w pracach Puzyniny przełożył się w perfekcjonizm teoretyczny i metodologiczny. Za Jej słowami stoi zawsze krystalicznie przejrzysty system pojęć, język Puzyniny jest precyzyjny, sprawdzalny, uczciwy. Do dorobku poprzedników i kolegów odnosi się rzeczowo i życzliwie, ale i krytycznie, oddaje im sprawiedliwość i szacunek także wtedy, kiedy z nimi polemizuje.

Jako człowiek uniwersytetu Profesor Puzynina połączyła badania naukowe z nauczaniem studentów, z pisaniem podręczników dla uniwersytetu i szkoły, wykazywała też stałą troskę o kulturę języka całego społeczeństwa. Profesor Jadwiga Puzynina zaistniała w lingwistyce polskiej jako promotorka nowej koncepcji kultury języka, wzbogaconej o aspekty etyczne. Wedle Niej kultura języka nie może ograniczać się do tradycyjnej poprawności, ale musi objąć także etyczną stronę dialogu, musi respektować zasadę szacunku dla rozmówcy. W ostatecznej instancji tak rozumiana kultura słowa wchodzi w bezpośredni związek z etyką komunikacji, staje się „etyką słowa”. Ta koncepcja zdobywa coraz szersze uznanie i staje się wyzwaniem dla edukacji na Jej wszystkich poziomach, z uniwersyteckim włącznie.

Pojęcia etyczne zostały przez Jadwigę Puzyninę odniesione także do języka polityki. „W tej kulturze, do której się na ogół wszyscy przyznajemy – czytamy w Jej książce *Słowo, wartość, kultura* – centralne miejsce zajmuje prawda oraz międzyludzka życzliwość i szacunek. Sądzę, że do tych wartości można i należy

¹ *Wokół spraw ważnych i istotnych* (Z profesor Jadwigą Puzyniną rozmawiają Barbara Subko i Krystyna Waszakowa), „Prace Filologiczne”, t. XLIII, 1998, s. 15–25.

się odwoływać przy krytyce języka polityki zarówno w krajach totalitarnych, jak i demokratycznych.”²

W ostatnich latach ważne miejsce w polu zainteresowań Jadwigi Puzyniny zajęła twórczość i język Cypriana Kamila Norwida – poety polskiego i zarazem bardzo uniwersalnego i nowoczesnego. W licznych rozprawach poświęconych Norwidowi, jego trudnemu językowi i jego obrazowi świata, ale przede wszystkim jego przesłaniu duchowemu przybliżyła współczesnemu czytelnikowi bogactwo tej twórczości i jego ideową zawartość. Temu celowi będzie służyć *Słownik języka Norwida* – opus magnum Profesor Puzyniny, nad którym Profesor pracuje wraz z zespołem współpracowników. Słownik ten stanie się niewątpliwie ważnym wydarzeniem i dokonaniem w dziedzinie badań nad językiem wartości.

Redakcja „Etnolingwistyki” składa dostojnej Jubilatce życzenia zdrowia i wielu jeszcze lat owocnej pracy, a także zasłużonej satysfakcji z dotychczasowych, znakomitych osiągnięć naukowych.

Jerzy Bartmiński

² *Słowo – wartość – kultura*, Lublin 1997, s. 244.